

28. Sidenko V. R. Globalizacija – Evropejskaja integracija – Jekonomicheskoe razvitie: ukraïnskaja model' / V. R. Sidenko. – T.1. – Globalizacija – jekonomicheskoe razvitie. – K.: Feniks, 2008. – 376 s.

29. Soros Dzh. O globalizaciji / Dzh. Soros: [per. s angl.]. – M.: Izd-vo Jeksmo, 2004. – 220 s.

30. Tatarenko N. O. Specyfichni osnovy suchasnoi' restrukturyzacji' global'nogo prostoru / N. O. Tatarenko // Strategija rozvytku Ukraïny (ekonomika, sociologija, pravo). – 2012. – №1. – S.18–21.

31. Tatarenko N. O. Derzhavna vlasnist' i ekonomichna polityka u global'nomu antykrizovomu konteksti / N. O. Tatarenko // Strategija rozvytku Ukraïny (ekonomika, sociologija, pravo). – 2012. – №2. – S.8–14.

32. Tejt A. A. Globalizacija – ugroza ili novye vozmozhnosti dlja Evropy? / A. A. Tejt // Problemy teorii i praktiki upravlenija. – 1998. – №5. – S.63–66.

33. Tobin Dzh. Global'naja jekonomika: kto u rulja? / Dzh. Tobin // Problemy teorii i praktiki upravlenija. – 1999. – №1. – S.41–46.

34. Utkin A. Globalizacija: process i osmyslenie / A. Utkin. – M.: Logos, 2002. – 253 s.

35. Shrempp Ju. Je. 10 tezisov k voprosu o globalizaciji / Ju. Je. Shrempp // Problemy teorii i praktiki upravlenija. – 2000. – №2. – S.89–91.

36. Jaspers K. Smysl i naznachenie istorii / K. Jaspers: [per. s angl.]. – M.: Politizdat, 1991. – 527 s.

37. Berry B., The Global Economy in Transition / Berry B., Conkling E., Ray D. – N.-Y.: Prentice Hall and edition. 1996. – 498 p.

38. Freedman T. A. The Lexus and the Olive tree. Understanding Globalization / T. A. Freedman. – N.Y.: Anchor Books Paperback, 2000. – 384 p.

39. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture / R. Robertson. – London Sage, 1992. – 211 p.

40. Rugman A. The End of Globalization. F. New and Radical Analysis of Globalization and What It Means to Business / A. Rugman. – London: Random House, 2000. – 237 p.

Vlasov V. I., doctor of agricultural economics, professor, chief researcher, National Scientific Agricultural Library NAAS (Ukraine, Kyiv), semchenko@task.ua

Genesis concept of «economic globalization»

The purpose of evaluation studies of the genesis of the concept globalization. Research methods – analysis and comparison of the views of scientists from various countries to globalization. Main conclusions: The beginning of the term globalization should not to be considered the publication of the American scientist T. Levitt in the journal «Harvard Business Review» in 1983, marking merger of their markets for certain goods, as German philosopher K. Jaspers which in 1948 in the book «The meaning and purpose of history», wrote that the possibility of creating a super-fast communication equipment has led to a global union, began the history of a single humanity, a single his destiny.

There is analyzed a wide range of views of domestics and foreign researches on the concept of globalization which is: the expansion of a global capitalism disorganization; maximum integration of the productive forces of different countries and regions; a reaction to the previous development capital and human; the growing independence of countries of scaling of international trade; the gradual transformation of the world into a single open space area, where capital, goods and services moves freely; a qualitatively new stage of development of the global space market civilization; a process that is determined by non-market forces state; formation of the global financial and economic market space; multifaceted process of development of the world markets for goods, capital and labor; spread to the whole world of overwhelming demand and consumption; economic internationalization and expansion of capitalist market relations; reproductive process of transformation of the national Economy; process complexity and improvement of various flows of goods and information; state and a process in which a living within a society affected by international factors; the development a global financial markets; the process of formation and subsequent separation of the global single financial and economic space based on the new ICT; the process of the growing influence of the social reality of the individual countries of the international factors values; a huge increase international trade and other process of international exchange; non-stop integration of markets, nation-state and technologies; not a common dynamic development and the increasing separation of the dynamic economies from weak; both the process and phenomenon the creation a worldwide the market economy, which is strongly linked to the global transformation of information, trading and financial systems.

Keywords: globalization, economy, transformation, internationalization, integration, financial market, economy space, international trade.

* * *

УДК 140;159;316.43:316.624

Кирилюк О. С.,
доктор філософських наук, професор, завідувач
кафедри філософії, Одеська філія Центру
Гуманітарної Освіти НАН України
(Україна, Одеса), olexander.kyrylyuk@gmail.com

СОЦІУМНІ ДЕВІАЦІЇ – КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ

Окреслюються основні напрямки можливих наступних досліджень соціальних девіацій на підставі новаційного постулату про те, що вони є явищем, притаманним цілому суспільству, а не тільки поведінці маргінальних груп. Такі девіації для відрізнення їх від останніх пропонуються називати «соціумними». По ходу розгортання матеріалу у статті дане визначення поняття соціумної девіації в ієрархії споріднених понять та його остаточна підсумкова дефініція, окреслені предметні області прояву соціумних девіацій, з'ясовані їхні суб'єкти, розглянуто їхній нормативний вимір, показано, що еталони-нормативи мають ейдосно-комунікативну природу і що вони можуть бути дозвільними та заборонними, а також самі здатними до девіацій. Окрім цього визначено категоріальні виміри соціумних девіацій, зокрема, часо-просторові, намічені основні підходи до вивчення соціумних девіацій у різних методологічних дискурсах, конкретно, синергетичному, структурно-функціональному та діалектичному. Соціумну девіацію як поняття визначається як таке, що відображає спільну рису соціальних процесів, змін та перетворень, котра полягає у тому, що останні за своєю суттю завжди постають як результати відхилення від певних визнаних парадигм, стандартів, норм, правил, кодексів, звичаїв, традицій, юридичних законів, рішень та постанов владних органів, моральних принципів або нормативної бази інституціалізованих засад суспільства. Соціумна девіація фіксує зміст, сутність соціальних процесів, перетворень та змін, що відбуваються.

Ключові слова: соціальні девіації, соціальні зміни, соціальні процеси, соціальні перетворення, соціальна динаміка, соціум, соціумні девіації.

Соціальні девіації у літературі розглядаються виключно як поведінкові відхилення від певних соціальних норм окремих маргінальних груп. Мало того, що соціальною девіацією називається по суті асоціальна поведінка, за такого підходу виходить, що відхилення як такі притаманні виключно якійсь окремій соціальній групі, а цілому суспільству вони не властиві, що є явним нонсенсом, тому природно виникає проблемне питання, чи не є девіація загальносуспільним явищем? Метою статті є спроба показати, що девіації притаманні як суспільству в цілому, так і усім його підсистемам, а також намітити основні шляхи вивчення цього явища в означеному сенсі з можливим подальшим поглибленим його аналізом за окресленими у роботі напрямками. Для того, щоб вирізняти загальноприйняте розуміння поведінкових відхилень від загальносуспільних девіацій останні ми пропонуємо називати «соціумними» девіаціями.

Поняття соціумної девіації в ієрархії споріднених понять. Передусім, соціумна девіація є процесом, що відбувається у соціальній сфері. Однак **соціальний процес** – це таке поняття, котре поки ще не розкриває зміст змін у суспільстві, а лише фіксує їхню наявність. Ця особливість даного поняття зберігається і за умов його певної конкретизації. Наприклад, вислови «процеси соціального росту», або «процес реформування судової системи» зміст, напрямом та сутність даних процесів ще не розкриває.

Безумовно, соціумні девіації постають як певні зміни у суспільстві. **Соціальні зміни** – це поняття, котре конкретизує певні соціальні процеси з точки зору зникнення одних соціальних структур, інституцій або форм та виникнення нових, таких, що раніше не існували. Протилежним щодо нього є поняття, котрі констатують відсутність соціальних змін, а саме, явища соціальної стагнації, застою, консервації, коли сталі структури, інституції або форми суспільного життя не

оновлюються, стають застарілими. Соціальні зміни – це у першу чергу *заміни* одних соціальних явищ іншими або заміни одних форм функціонування соціальних систем чи підсистем іншими, причому системи, що відходять, до деякого часу розглядаються як нормативні, а ті, що виникають – як девіантні відхилення від цих норм.

Ще одне поняття, котре допомагає нам визначити сутність соціумних девіацій – це **соціальні перетворення**. Перш за все, соціальне перетворення – це реформаторські або революційні трансформації суспільних структур, інституцій або форм, що охоплюють перехід від їхнього відомого старого стану до очікуваного прогнозованого нового стану та акцентують саме на відмінності колишнього та нинішнього чи майбутнього станів чи ситуацій, тобто, віддзеркалюють перетворення старого на нове. У процесі цих перетворень відбувається процес «дрейфу» (відхилення) у суспільному русі від старого до нового стану. Це поняття вже деякою мірою відображає зміст соціальних змін.

Нарешті, з огляду на сказане, **соціумну девіацію** як поняття можна визначити як таке, що відображає спільну рису соціальних процесів, змін та перетворень, котра полягає у тому, що останні за своєю суттю завжди постають як результати відхилень від певних визнаних соціальних парадигм, стандартів, норм, правил, кодексів, звичаїв, традицій, юридичних законів, рішень та постанов владних органів, моральних приписів або нормативної бази інституціалізованих засад суспільства. **Соціумна девіація фіксує зміст, сутність соціальних процесів, перетворень та змін**, що відбуваються. Це – визначення соціальної девіації у першому наближенні, розкриття повного змісту котрої потребує подальшої деталізації.

Предметні області соціумних девіацій. Оскільки соціум – це суспільство в усій своїй цілокупності єдиної соціальної системи, то, відповідно, соціумні девіації знаходять прояв у всіх без виключення його областях та на всіх рівнях. Відхиленнями від певних норм в **економіці** є, скажімо, «тіньова» економіка, котра функціонує поза легітимними регуляторами економічної діяльності у даному суспільстві. У **політиці** такими відхиленнями є різного гатунку «підпільні» політичні сили та угруповання, котрі прагнуть, приміром, до захоплення влади незаконними методами, використовуючи заборонені прийоми політичної боротьби. В області **моралі** соціумними девіаціями є різного типу аморальні з погляду встановлених у даному суспільстві моральних приписів вчинки. **Релігійними** соціумними девіаціями є різноманітні ересі, відступництва, порушення церковних канонів, заперечення загальностворених догматів певної конфесії тощо. **Естетика, мистецтво, література** демонструють нам різні відхилення від пануючих на даний час естетичних канонів, стильових норм створення витворів мистецтва, що знаходять прояв у всіляких авангардних, модерністських течіях тощо. **Наукові** девіації виникають тоді, коли у тій чи іншій науці формуються наукові напрямки, котрі відходять від наявної на даний час наукової парадигми, виступають «розхитувачами» класичних методологічних підходів, образів мислення і т. і. **Правова** область, що

юридичними засобами регулює стосунки між людьми, піддає обструкції та карає відхилення від встановлених законом норм та правил суспільного життя. **Світглядно-традиціоналістська** область суспільної життєдіяльності покликана постійно відтворювати певні зразки відповідного духовно-практичного засвоєння світу, застосовуючи для цього авторитет традиції і одночасно заперечуючи і караючи відхилення від норм, скажімо, родового суспільства в цілому чи від, приміром, правил честі шляхетної соціальної верстви. **Буденно-життєва** область у зводі «неписаних» правил відтворює норми, приміром, етикету, правил повсякденного спілкування, стверджує життєві правила та зразки для наслідування і т.д., розглядаючи все, що відхиляється від них як девіацію, життєву невдачу тощо (ненормально, коли людина не заводиться сім'ю, не має житла, ніде не працює).

Суб'єкти соціумної девіації. У кожній з названих областей мають місце відповідні рівні суб'єктності девіантних процесів. На «одиночному» рівні це може бути **індивід**, котрий є, скажімо, гульвісою, що веде аморальний образ життя, або **маргінальна група**, котра нехтує загальними правилами соціального співжиття, як от панки чи наркомани, чи мати, яка, відступаючи від загальноприйнятих правил, залишає власних дітей без нагляду. На рівні «окремого» це може бути талановитий **колектив** однодумців, котрий започатковує новий науковий напрямок, зачаток нової наукової парадигми, що суперечить наявним взірцям науковості, через що їхні розробки часто вважають явним відхиленням від нормальної науки. Релігійна **громада** апологетів нової релігійної течії, що йде всупереч пануючій релігії, вважається такою, що «відпадає», відхиляється від церкви-матері. Згуртовані в окрему частину суспільства (**партію**), опозиційні політичні сили, заперечуючи наявні «правила політичної гри» та вимагаючи їхньої зміни, теж є колективними суб'єктами соціумних девіацій у політичній області. На цьому ж рівні суб'єктами соціумних девіацій постають **соціальні групи** (наприклад, «цеховики» у «тіньовій» економіці), **верстви, прошарки** та, нарешті, **соціальні класи** (приміром, представники нових соціально-економічних структур, як от клас буржуа, що зароджувався у надрах феодального суспільства та діяв явно у невідповідності до пануючої форми власності за цього ладу). Нарешті, на загальному рівні суб'єктом соціумних девіацій бувають цілі **народи** та **держави**, скажімо, **народи-завойовники**, які відхиленням від продуктивного поступу людства, або так звані **держави-ізгої**, котрі відступають від міжнародного права, діють всупереч загальним нормам співіснування народів.

У різних областях соціуму відхилення відбувається від відмінних еталонних зразків. Це – **нормативний вимір соціумної девіації**. Так, в економіці це знаходить прояв у відхиленнях від пануючих у даному суспільстві законодавчих норм щодо власності, обміну та розподілу, в ухилянні від податкових зобов'язань, невиконання державного бюджету, бізнес-планів та інших регулятивних щодо підприємницької діяльності документів. Політичними соціумними девіаціями є відхилення від конституційних норм, законодавчих документів щодо політичної діяльності, виборчої системи, регламентів роботи виборчих органів державного

та громадського управління тощо. Девіантними в цьому сенсі є, скажімо, голосування депутатів не за затвердженою процедурою. Еталонними зразками, що порушуються у рамках моральних соціумних девіаціях, є писані та неписані норми моралі даного суспільства, соціального класу, групи. Релігійні соціумні девіації відхиляються від канонічних тестів, фундаментальних догматичних постулатів, затверджених на Соборах символів віри та літургійних канонів, а також від встановленої церковної ієрархії. Модерністські художньо-естетичні програми, авангардистські мистецькі течії, літературні стильові та жанрові новачки постають як певні відхилення від загальноприйнятих норм художньої творчості в естетиці, мистецтві та літературі. Наукові дослідження на нових методологічних засадах, впровадження відмінних від наявних способів пояснення явищ, формування революційних концепцій у тій чи іншій науковій галузі щодо старих методологій, способів пояснення або концепцій та теорій є очевидними відхиленнями від них, тобто, різновидом соціумної девіації. Кримінальний, громадянський, сімейний та інші кодекси служать зразком-еталоном, відхилення від якого в юридичній сфері дає свій тип соціумної девіації. Традиції, звичаї, обрядові дійства, функціонування яких є способом відтворення світоглядних нормативів даного суспільства, у разі їхнього недотримання (проведення обряду не за чином, нехтування традиціями, попірання звичаїв) є іншим типом соціумної девіації. В області повсякденності відхилення від правил етикету, скажімо, при спілкуванні, або від встановлених норм поведінки, коли дехто, наприклад, поводить себе невідповідно до свого соціального статусу, теж є різновидом соціумної девіації. Всі ці відхилення від зразків-еталонів часто розцінюються як «порушення» норм з наступним, як правило, хоча і не без виключень, вживанням певних санкцій щодо порушників, або, щонайменше, їхнім осудом.

Ейдосно-комунікативна природа еталонних нормативів. Всі вказані еталони «нормальності» мають ейдетичну, ідеальну природу. Це означає, що попри їхню фіксованість у «матеріальних» формах на різного роду «носіях», вони мають надчуттєвий характер. Приблизно так, як ейдос «плід» має матеріальне втілення у багатоманітності конкретних плодів – яблуках, грушах, вишнях, так і еталонний норматив присутній у діях, вчинках, станах, формах життя соціуму лише як уявний ідентифікатор їхньої відповідності або невідповідності даному зразку. Останні ж мають цілком матеріальну природу і несуть в собі ідеально-ейдосний момент латентно. Іншими словами, визначаючи деяке реальне соціальне явище як девіантне, ми накладаємо на нього ідеально-образне утворення, визначаючи тим самим, чи «вписується» дане явище в уявний стандарт. Витоки ейдосності нормативів йдуть до комунікативної природи ідеального як такого, коли значущість останніх є визнаною лише у певній соціумній комунікативній системі. Відповідно, перехід від однієї такої системи до іншої може радикально змінювати полюс оцінки явища за шкалою «норма – девіація», коли те, що в одних системах є нормою (полігамна родина, наприклад), в інших є девіацією, коли багатоженство тягне за собою кримінальну відповідальність.

Категоріальні виміри соціумних девіацій. Конкретні форми соціумних відхилень від норми у категоріальному вираженні можуть бути кількісними та якісними, суттєвими або несуттєвими, позитивними або негативними, покладальними (творчими) або заперечувальними (негативістськими), загальними, окремими або одиничними, сутнісними або видимісними.

Темпорально-спціальні виміри соціумних девіацій. У часово-просторовому аспекті соціумні девіації можна класифікувати як контемпоральні, ф'ючерсні та антецеденті (від англ. antecedents – минуле). Перший тип демонструє одночасність у співвідношенні зразка та девіації. Дані девіації відбуваються у вимірах теперішнього часу як невідповідність реальних процесів наявним приписам, стандартам, нормам тощо, котрі мають регулятивну функцію (бюджет – відхилення від бюджету, його нецільові витрати, або конституційні норми та перманентна невідповідність реальності життю цим нормам). Ці девіації часто мають вигляд розбалансування певної системи, або періодичних коливань в межах «балансу – дисбалансу». Другі девіації спрямовані на майбутнє, вони втілюють тенденції суспільних змін та перетворень, коли вони, «випереджаючи» час, виражають такі поки що не тотальні зміни у суспільстві, котрі у майбутньому стануть загальними та соціально-парадигмальними (приміром, ними є зачатки капіталістичних відносин у феодальному суспільстві, що відхиляються від економічних стандартів останнього, або новели у законодавстві з метою модернізації суспільства, котрі тільки ще прагнуть досягнути, чи певні «моделі росту»). Третій тип соціумних девіацій повертає суспільство до старих, вже змінених станів – скажімо, коли падіння рівня життя веде до перегляду прожиткового мінімуму як стандарту, або коли настає реставраційна стадія соціальної революції і відбувається відхід від її завоявань.

Дозвільні та заборонні норми. Норми-еталони, від яких відхиляються ті чи інші реальні соціальні процеси можуть мати дозвільний або заборонний характер. У першому випадку соціумна девіація буде полягати у відході соціального явища за межі, окреслені дозвільною нормою, у другому – співпадати з переліком, наявним у цій нормі. Якщо у переліку спеціальностей відсутня та спеціальність, за якою готується спеціаліст, то це буде виходом за межі дозвільної норми (наприклад, до недавнього часу такою спеціальністю була спеціальність «менеджер», коли, внаслідок відсутності її у наявному переліку-нормі, кадровики відмовлялися записувати цей термін у трудові книжки). У другому випадку соціумна девіація матиме місце, коли, скажімо, хтось прямо порушить норми Старого Заповіту стосовно інцестуальних та кривих шлюбів та одружиться із мачухою або зведеною сестрою, і це порушення буде прямо згадане у заборонній нормі.

Соціумні девіації у різних методологічних дискурсах. Теоретичне осмислення соціумних девіацій можливо здійснювати у різних дискурсивних системах методологічного плану. **Синергетичний дискурс** дозволяє описувати соціумні девіації у термінах самоорганізації суспільства та його підсистем, біфуркацій, дисипативних систем, де ці девіації (відхилення від «гомеостазу» системи) можуть виступати і як форма

дезорганізації суспільства, наростання у ньому моментів невпорядкованості та хаосу, і як форма його самоорганізації на нових засадах. Мова йде про те, що суспільство як система у певні періоди свого існування зазнає дестабілізації. Втім, соціумні системи та підсистеми мають деяку резистентність, здатність до самовідтворення. Порушення рівноваги в них соціальними девіаціями може мати два наслідки, коли вони або нівелюють ці зрушення і повертаються до стабільного стану, або радикально змінюються. При цьому вказані девіації можуть нести у собі як негативний, так і позитивний моменти. У суспільстві, де у всіх його підсистемах панує корупція, остання може розглядатися як певна негативна девіація, котра роз'їдає і розкладає суспільний організм. Боротьба з корупцією, коли остання набула системного характеру, вкрай ускладнена саме внаслідок її системності, коли, попри всі зусилля та рішучі заходи, вона неодмінно самовідтворюється. Системності корупції має протистояти також системна організація антикорупційних заходів, включно, приміром, із ліквідацією або докорінною реформацією прогнилих державних структур та інституцій, усунення ґрунту для корупції у вигляді надвеликої кількості дозвільних норм тощо. У свою чергу, ці заходи відносно корупції, що склалася як завершена система, постають як відхилення від тих асоціальних норм, що панують у суспільстві. Це – позитивні форми порушення рівноваги та стабільності злочинної системи, котрі, зрештою, мають привести до утворення нових соціумних систем та підсистем, які, зрештою, отримають здатність до самовідтворення, набудуть сталості та стабільності.

У *структурно-функціональному дискурсі* соціумні девіації входять у контекст взаємодії цілої соціумної системи та її елементів. Останні, розглянуті з позиції їхнього функціонального призначення, можуть розцінюватися як девіантні, коли їхні функції не відповідають їхньому місцю у даній соціумній системі або підсистемі. У відповідності до ключового принципу «система визначає функції елементу», відхилення від виконання елементом притаманних йому функцій веде або до «виправлення» цього відхилення та повернення елементу до виконання функцій, притаманних йому у даній системі, або, якщо девіації в елементі стають достатньо сильними, до зміни усєї системи. Система задає нормативні зразки для функціонування власних елементів, і коли ці елементи або належним чином не виконують свої функції, або взагалі припиняють їх виконувати, то це є нічим іншим, як різновидом соціумної девіації. Якщо говорити, приміром, про систему державного управління, то ухилення елементів цієї системи від виконання своїх функцій веде до розпаду цілої системи. Такий самий результат матимемо у випадку, коли елемент перебере на себе функції системи, тобто, коли елемент системи почне прагнути виконувати функції усєї соціумної системи. За будь-що тут наявне відхилення елементу від певних нормативів та приписів.

Серед усього різноманіття елементів соціумної системи як підсистем, котрі визначаються як девіантні, ми виділимо такі: 1. *Амбіціозні*. Прагне перетягнути на себе права та можливості інших систем чи системи в цілому. 2. *Автаркїчні*. Підсистема має власні цілі та

інтереси, які у цілому збігаються з суспільними, але свої власні інтереси вона ставить вище суспільних. 3. *Корупційні*. Підсистема має власні цілі та інтереси, які не збігаються або суперечать суспільним, хоча формально ця система прикриває свої інтереси суспільною доцільністю. 4. *Кримінальні*. Підсистема має власні цілі та інтереси, які є вкрай протилежними суспільним інтересам через їхню асоціальну природу. Перші дві знаходяться у легітимному правовому полі, дві інших – поза ним, хоча між усіма цими типами існує динамічна взаємодія, коли, скажімо, кримінальні структури переходять у легальний бізнес, а корумповані чиновники часто мають пряме відношення до злочинних угруповань. Таким чином, девіантна сутність вказаних підсистем полягає у відхиленні їхніх цілей та відповідних способів їх досягнення (функціонування) від прийнятих у даному суспільстві норм. Відповідно до цього можна говорити про девіації *функціональні* (діяльнісні, поведінкові) та девіації *структурні* (інституціональні, системні).

У *діалектичному дискурсі* сутність соціумних девіацій розкривається через фіксацію специфіки взаємодії соціальних протилежностей, антитегічних сторін соціальної дійсності. Ці протилежності можуть існувати у гармонії та відповідності, але з часом між ними можливі певні розбіжності, котрі, зрештою, здатні доводити справу до протиріччя та конфлікту. Саме відхилення однієї зі сторін такої протилежності від гармонічного співвідношення зі своєю другою половиною і веде до девіації даної соціумної системи протилежностей у цілому. В економічній області девіантними у цьому плані є, скажімо, кризи перевиробництва, інфляційні процеси (невідповідність маси грошей суми товарів), товарний дефіцит тощо. Тут девіація проявляє себе як дисбаланс, диспропорційність у відносинах пов'язаними між собою суспільними явищами. У політичній області соціальні конфлікти (за Льюїсом Козером) визначаються напруженістю між тим, що є, і тим, що повинно бути у відповідності до уяв певних груп та індивідів, тобто, між ейдосной еталоном–нормою і дійсністю, котра, на думку ініціаторів конфлікту, не відповідає цій нормі, відхиляється від неї, є її девіацією. У деяких випадках сама конфліктна ситуація постає як еталон стосунків між соціальними групами – так, Ромео та Джульєтта явно відхилилися від зразка відносин між родинами Монтеккі і Капулетті, протиставивши традиційній ворожнечі з призабутою причиною таку з точки зору цієї норми «девіантну» поведінку, як палке кохання.

Девіація етальонних норм. До цього ми розглядали соціумні девіації як реальні соціальні процеси, що відхиляються від усталених норм. Але самі соціумні норми не є вічними та незмінними. З часом вони можуть бути переглянуті, полуси оцінок в них можуть помінятися місцями, і тоді явище, котре раніше вважалося девіантним, стає відповідним нормі. За приклад можна взяти зняття судимостей з тих ув'язнених, котрі були засуджені в СРСР за незаконну тоді підприємницьку діяльність, оскільки дозвіл на цю діяльність у нових незалежних державах став нормою. Так само колись засуджувана нетрадиційна сексуальна орієнтація у євроатлантичній спільноті теж стала нормою як з точки зору моральності, так і з правових поглядів.

Висновок. Отже, «соціумна девіація» – це загально-суспільне явище, конкретна форма соціального руху, один з чинників соціальної динаміки, котра має процесуальний характер, суттю якого є відхилення у змісті діяльності соціальних суб'єктів різного рівня від загальноприйнятих у даному суспільстві та у відповідних предметних областях парадигм, моделей, патернів, норм, стандартів, цінностей, нормативів, еталонів чи зразків, результатом чого є соціальні зміни, котрі полягають або у приведенні девіантних процесів у відповідність до вказаних норм, або до перегляду самих цих норм з визнанням соціумної девіації даного типу основою для зміни пануючого нормативу і втратою цієї девіацією ознак ненормативності.

Kyrylyuk O. S., Ph.D., professor, head of the Odessa branch Philosophy department of the Center for Humanitarian Education NAS Ukraine (Ukraine, Odessa), olexander.kyrylyuk@gmail.com

Societal deviation – one approaching to the conceptualization

The article defines the main directions of possible follow-up studies of social deviations on the basis of innovative postulate that they are inherent in the whole of society, not just the behavior of marginal groups. The nuanced differences between these two types of deviations seen in the terminology: Deviations of behavior we call social and deviation taking place throughout society – societal deviations. The article identifies 1) the area of manifestation of societal deviations (economics, politics, religion, art, literature, morals, law, etc.); 2) subjects of societal deviations (individual, social group, social class, nation, state); 3) social paradigm, from which societal deviation has aberrated (economic business framework, rules for the election, dogmas, aesthetic canons, moral maxims, legal laws, etc.); 4) the form of aberration from the norm («gray» economy, violation of electoral rights, heresys, modernist manifestos of the new art, immorality, criminal, etc.). This work also shows: 1) the ideal nature of the norms from which deviation occurs; 2) the spatial and temporal dimensions of societal deviations. Societal deviation also considered in methodological discourses such as synergy, structural and functional analysis and dialectics. Societal deviation is defined as a concept that shows a common feature of social processes of change and transformation. This common trait manifested in the fact that all social changes are always the result of deviations from certain normative models (paradigms, standards, rules, regulations, codes, customs, traditions, legal laws, decisions and orders of authorities, moral precepts or from institutionalized bases of society). Societal deviation expresses the content and the essence of the social processes, transformation and change.

Keywords: social deviation, social change, social processes and social change, social dynamics, society, societal deviation.

* * *

УДК 122/129:50

Кульченко В. П.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, Національний університет біоресурсів і природокористування України (Україна, Київ),
kultenko@ukr.net

Гуленко В. В.,
магістр факультету захисту рослин, екології та біотехнологій, Національний університет біоресурсів і природокористування України (Україна, Київ)

Кошова А. О.,
магістр факультету захисту рослин, екології та біотехнологій, Національний університет біоресурсів і природокористування України (Україна, Київ)

Скоп О. П.,
магістр факультету захисту рослин, екології та біотехнологій, Національний університет біоресурсів і природокористування України (Україна, Київ)

МІСЦЕ БІОЕТИКИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Здійснено аналіз особливостей сутнісного змісту та проблемного поля біоетики. Біоетика розглядається як нове наукове знання, що має міждисциплінарний характер. Її виникнення спричинене прагненням людини подолати власну фізичну обмеженість, здолати закони природи. Тому біоетика постає як ціннісна складова світогляду сучасної людини, змушеної існувати

в умовах доволі розмитих меж між життям і смертю, природної заданості та суперечливих біологічних експериментів тощо. Вирішення питань біоетики залежить як від індивідуальних моральних характеристик людини, так і від наукових, в першу чергу, біологічних, медичних можливостей, від правових колізій, рівня духовності суспільства. Ситуація вибору, яка й без того завжди була доволі знітою для людини, в сучасних умовах буття потребує особливої відповідальності від неї – не лише перед теперішнім, але й перед майбутнім. Це вимагає ґрунтовної освітньої підготовки, формування філософського рівня свідомості людини й суспільства в цілому, об'єднання зусиль усіх.

Ключові слова: біоетика, мораль, відповідальність, вибір, цінності.

Моральні проблеми діяльності людини завжди були предметом ретельного дослідження гуманітарних наук. В сучасних умовах ця проблематика загострюється через зміни в характері діяльності, відкритті, завдяки науково-технічному розвитку, нових претензій і можливостей людини, що носять глобальний характер та стосуються усього живого на Землі, а подекуди і за її межами.

Термін «біоетика» вперше став використовуватися в літературі на самому початку 70-х років ХХ століття. Американський біохімік Поттер в своїй роботі «Біоетика: міст у майбутнє» визначив біоетику як дисципліну, що сполучає біологічні знання зі знаннями про людські цінності. В даний час біоетика використовується як поняття, що означає особливий тип знання, особливу навчальну дисципліну, соціальний інститут нового типу [4].

Біоетика як знання з 70-х по 90-і роки ХХ століття розвивалася як описова дисципліна – вона фіксувала колізії, які виникали між людьми, вимушеними приймати рішення в ситуаціях, життєво важливих для них або для іншої людини, коли вони були пов'язані з розвитком медико-біологічного знання. Наприклад, коли у хворого виникало прохання про евтаназію, або коли дослідник займався ввісекцією, або виникало питання про виправданість практики абортів [1; 2].

Біоетика звертає увагу на те, що в сучасній медицині початок і кінець людського життя втрачають статус природної заданості, стають подіями, що залежать від чийогось рішення: окремого пацієнта, сім'ї, лікаря, дослідника. Біоетика – це той простір діалогу, де позиція лікаря-професіонала і позиція пацієнта прагнуть бути рівними, в цьому діалозі народжується унікальна особистісна позиція щодо всіх можливих біоетичних ситуацій [6]. До основних аспектів програми біомедицини етики відносяться:

- право на життя;
- право на смерть, евтаназія;
- аборт, контрацепція, стерилізація;
- нові репродуктивні технології;
- медико-біологічні експерименти на людині;
- сучасні технології генної інженерії;
- трансплантація органів і тканин;
- психіатрія і права людини;
- моральні проблеми ВІЛ-інфікованих;
- міжпрофесійні відносини в медицині;
- проблеми соціальної справедливості в медицині.

На сьогодні біоетика стає обов'язковою дисципліною і для тих, хто навчається за спеціальністю «лікувальна справа» – майбутніх лікарів, і тих, хто навчається за спеціальністю «фармація» – майбутніх провізорів. Але біоетика – це не тільки знання особливого роду або навчальна дисципліна, це і соціальний інститут.

Принципи вирішення біоетичних проблем включають в себе: правило правдивості, правило конфіденційності, а найголовніше правило – принцип поваги до